

НЕОРУСИНСТВО У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Белей Любомир Омелянович,
доктор філологічних наук, професор,

Белей Лесь Любомирович,
кандидат філологічних наук

Дослідження присвячене неорусинському рухові на теренах Закарпатської області України. Дослідники аналізують технологічні прийоми, які застосовують активісти руху з метою легітимізації та поширення неорусинських сепаратистських ідей. Як правило, йдеться про маніпулятивні операції, що спотворюють наукові факти і створюють ілюзію окремого і самодостатнього емансипативного руху.

Ключові слова: Україна, неорусинство.

Beleiy Lubomyr, Beleiy Les

NEW APPROACHES OF RUSINS STUDIES IN THE CONTEXT OF MODERN UKRAINE

The article is dedicated to the neorusyn movement in the Zakarpattia region of Ukraine. The authors analyze technologies applied by the activists of the movement in order to legitimize and popularize the Neo-Ruthenian separatist ideas. Usually, they use manipulative operations, which violate scientific methodological rules and create illusion of the separate self-sufficient emancipative movement.

Keywords: Ukraine, Neo-Ruthenian.

Так звана русинська проблема, породжена реалізацією неорусинського проекту, що має на меті довести існування на теренах історичного Закарпаття четвертого автохтонного східнослов'янського народу, була відроджена, як відомо, у 1989 році [1; 13].

Метою дослідження неорусинського руху на теренах Закарпатської області України є аналіз технологічних прийомів, які застосовують активісти цього руху з метою легітимізації та поширення неорусинських сепаратистських ідей.

Вітчизняні науковці у сфері гуманітарних наук, зокрема карпатознавці, оперативно ідентифікували небезпеку неорусинського руху для єдності українського етномовного простору. Олекса Мишанич [13], Юрій Балега [1], Юрій Бача [2; 3], Іван Ванат [5; 6], Зузана Ганудель [7], Йосип Дзєндзелівський [8], Михайло Тиводар [21], Павло Чучка [24], Микола Штець [3] та ін. відреагували на появу неорусинського руху десят-

ками ґрунтовних наукових публікацій, в яких переконливо доводили, що автохтонне населення історичного Закарпаття у мовному, етнографічному та культурно-історичному аспектах є органічною частиною українського етно-культурного простору. Реакцією Української держави на проблему неорусинства став «План заходів щодо вирішення проблеми українців-русинів» №13884/2 від 7 жовтня 1996 року, який, утім, через сумнозвісний рівень виконавчої дисципліни українських державних службовців та, на нашу думку, спрощене розуміння проблеми неорусинства, своєї мети не досяг. Де треба шукати коріння невдалої боротьби з неорусинством?

Як показало наше дослідження, українські гуманітарії, які активно вступили у дискусію з головним ідеологом неорусинства П.-Р. Магочі, не помітили або зігнорували технологічний характер його антиукраїнської доктрини, що не має нічого спільного з наукою, зокрема з даними лінгвістики, історії, етнографії, фольклористики

тощо. Українські вчені формували свою доказову базу на перевірених наукових фактах, тоді як П.-Р. Магочі та його прибічники ніколи й ніде не вступали у наукову дискусію зі своїми опонентами, щоб спростувати їх аргументацію. На наукові аргументи українських вчених ідеологи неорусинства відповідали звинуваченнями своїх опонентів у тому, що вони не подолали тоталітаризм «советського» світогляду, який, мовляв, поєднався з націоналістичними переконаннями й т. ін. А от П.-Р. Магочі – західний та неупереджений вчений, і вже сам цей факт позбавляє всякого сенсу дискусію з представниками колишньої советсько-тоталітарної науки.

Технологічний характер доктрини неорусинства виявляється в тому, що вона ґрунтується на суто маніпулятивних положеннях. Так, П.-Р. Магочі цілком безпідставно спроектував, або переніс, діакронію на синхронію, тобто історичне етномовне становище всього русько-українського етносу від найдавніших часів аж до XVIII–XIX ст. – на українців історичного Закарпаття кінця XX – початку XXI ст. Основу цієї маніпуляції становить безпідставне привласнення і, що найважливіше, – переосмислення суто українських етнонімів *руський*, *русин*, *руснак* та глотонімів *руська*, *русинська* мова як таких, що не мають нічого спільного з етнонімом *українець* та глотонімом *українська мова*. При цьому П.-Р. Магочі не пояснює, як потрапив на Закарпаття етнонім *русин* та глотонім *руська мова* [12].

Деукраїнізувавши, а потім викравши етноніми *руський*, *русин*, *руснак* та глотонім *руська мова*, ідеологи неорусинства реалізують наступну маніпуляцію – висувають тезу про нібито насильницьку українізацію русинів історичного Закарпаття, яких, мовляв, протягом однієї ночі переписали з русинів на українців [6]. Як відомо, так само кількома роками раніше із русинів на українців перетворилися і мешканці Галичини та Буковини, проте цей процес ніхто не кваліфікує як насильницьку українізацію.

Однак ідеологи неорусинства не зводять останню лише до зміни національної ідентифікації переважного числа мешканців історичного Закарпаття не як русина, а як українця, а проводять наступну технологічну маніпуляцію, називаючи українізацією «советизацію» історичного Закарпаття, що, як відомо, принесла місцевому населенню комуністичні репресії, заборону греко-католицької церкви, організацію колгоспів, примусове вивезення молоді на шахти Донбасу тощо [12].

Після так званого офіційного визнання у березні 2007 року Закарпатською обласною радою русинської національності у хід пішла нова технологія – легітимізація так званої русинської мови за допомогою видань словників, енциклопедій, підручників русинської літератури та організації недільних шкіл русинської мови. Ініціаторами цієї діяльності виступає П.-Р. Магочі за підтримки С. Чепи та В. Балого, а також Закарпатської обласної ради (телепрограма «Русинська родина» на «Тиса-1»).

За минулі десять років надруковано близько 30 словників так званої русинської мови (мабуть, за цей час не видано стільки ж словників української мови). Окремі словники – Ігоря Керчі, Юрія Чорі – це дво-, п'яти-, шеститомні фоліанти, реєстр яких навіть перевищує академічні словники багатьох слов'янських мов [10; 11; 22; 23]. Однак, як засвідчують рецензії такого авторитетного мовознавця родом із Закарпаття Василя Німчука, пражівських українців Юрія Бачі та Миколи Штеця, а також викладачів кафедри української мови УжНУ, – так звані русинські словники – це українсько-українські словники, в яких понад 90 % лексики української, а решта – русизми та вузько локальні запозичення з угорської, словацької мов, а також вигадані укладачами слова-покручі [14].

У так званих русинських енциклопедіях, що нараховують понад 1200 сторінок, укладачі П.-Р. Магочі та І. Поп близько половини персоналій – уродженців Закарпаття, діячів української культури цілком безпідставно називають *русинами української орієнтації* або *просто викладачами УжНУ* тощо [9]. Аналогічний прийом використав автор «Карпаторусинської літератури» Валерій Падак [15].

Активізація так званих русиністичних досліджень нібито окремішньої культури русинів має суто технологічний характер, оскільки їх автори мають, як правило, вкрай слабку гуманітарну підготовку і не спроможні зреалізувати такі амбіційні наукові проекти. Тому призначення сучасних русиністичних наукових проектів суто технологічне, а саме – створити, зокрема в очах світової громадськості, ілюзію існування окремішньої, самобутньої та багатой русинської мови і культури, що й має засвідчувати величезний обсяг цих видань. Та про реальний стан так званої русиністики на Закарпатті свідчить той факт, що ідеологи неорусинства досі не змогли навіть узгодити орфограму такої знакової для

них власної назви, як Підкарпатська Русь, яку вони записують аж у семи варіантах: *Подкарпатська Русь*, *Пудкарпатська Русь*, *Пїдкарпатська Русь*, *Пїдкарпатська Русь*, *Пїкарпатська Русь*, *Підкарпатська Русь*, *Підкарпатська Русь*.

Ідеологи неорусинства оперативно, практично протягом одного десятиліття створивши своєрідний канон окремішньої русинської культури (словники, енциклопедії, підручники з русинської мови та літератури тощо), намагаються опанувати й систему середньої та вищої освіти. Тому наступні технологічні прийоми застосування маніпуляцій навколо самобутності русинської культури скеровують на створення так званого русинського шкільництва, про що свідчить подання Валерія Падака міністру освіти Сергієві Квіту від 1 липня 2016 р., яке активно лобював П.-Р. Магочі. У ньому, серед іншого, йшлося про таке: «Охоплюваність дітей шкільного віку русинською освітою щорічно коливалася у межах 500–1000 учнів, а кількість шкіл не перевищує сорока. Враховуючи, що близько 70 % населення Закарпатської області становлять етнічні карпаторусини (тобто близько 850 тис. жителів), загальна кількість школярів-русинів коливається в межах 115 тис. учнів, які навчаються у понад 600 ЗОШ Закарпатської області. У перспективі забезпечення потреб карпатських русинів буде вимагати підготовки/перепідготовки спеціалістів для близько 600 шкіл області (орієнтовно 1500–2000 вчителів)».

Окреме місце в реалізації неорусинського проекту відводиться Мукачівській греко-католицькій єпархії, яка, як відомо, користується так званим статусом *sui iuris* та, незважаючи на належність до однієї конфесії та діяльність у кордонах однієї держави, не підпорядковується Верховному архієпископу УГКЦ. У Мукачівській греко-католицькій єпархії є впливові сили, які не лише вважають свою єпархію русинською, а й відверто пропагують україно- та галичанофобію. Книги «П'ять років за колючим дротом» Д. Бендаса та «Житіє Теодора Ромжі» Ласло Пушкаша це засвідчують [18].

Що протиставити технології неорусинства? По-перше, вважати неприпустимим використанням давньої самоназви українців – *русин/руський* для найменування нового слов'янського народу. Оскільки називати новий народ давньою назвою українського етносу є маніпулятивною, антиісторичною практикою, від якої слід негайно відмовитись. Щоб запобігти остаточному

повторному викраденню в українців етноніма *русин/руський*, окрім широкої роз'яснювальної кампанії, не виключене і судове розв'язання цієї проблеми. Прецедентом тут може стати досвід Греції щодо заборони використання назви «Македонія» сусідньою державою. Новий слов'янський народ повинен мати назву якщо не нову, то бодай таку, яка не належить до набутоків чужої, наразі української, культури. При Всеукраїнському переписі населення громадяни, які не ідентифікують себе українцями, не можуть записуватися русинами, а русинська мова як мова національної меншини України має бути вилучена з переліку мов Закону України «Про засади державної мовної політики».

По-друге, ніхто не ставить під сумнів право представників нового слов'янського етносу використовувати закарпатські, південно- та північнолемківські, гуцульські та бойківські діалекти, а також робити спроби їх олітературювати, однак ніхто не може їх називати інакше ніж українськими, оскільки, за одностайними висновками славістів, вони є невід'ємною частиною україномовного простору. Австрійці або швейцарці німцями себе не вважають, проте ніколи не претендують називати німецьку мову австрійською або швейцарською.

По-третє, дезінтеграція українського етномовного простору, що спостерігається протягом минулих двох десятиліть на заході української етнічної території, – це свідчення неефективності української науки та української держави загалом. У сфері мовної політики українські лінгвісти повинні відмовитися від рецидивів тоталітаризму, зокрема, щодо збереження мовної самобутності діалектного розмаїття усього україномовного простору (в т.ч. й південно-західного наріччя). Так, наприклад, негайної лібералізації вимагають критерії літературного стандарту щодо вживання різних розрядів народнорозмовних з походження онімів та відонімних прикметників. Яскравим прикладом некваліфікованого вживання українських топонімів Закарпаття є власна назва міста Мукачево (як і Голосієво), проте з легкої руки горе-нормалізаторів та псевдоборців за чистоту української мови назва-іменник *Мукачево* перетворилася у покруч, назву-прикметник *Мукачеве*. Проблема назви міста *Мукачево* стала не лише предметом місцевого референдуму, а й вдячним матеріалом для різних спекуляцій з боку неорусинських активістів. У новій редакції «Українського правопису», що її тепер готує правописна комісія,

обов'язково варто врегулювати ці та подібні численні випадки з топонімії Закарпаття та інших регіонів України. Дієвою протидією виявам сепаратизму на теренах Закарпаття (і не тільки!) може стати факультативне вивчення в середній школі рідної говірки як невід'ємного та безцінного елементу української мови.

По-четверте, Українська держава повинна активно добиватися відміни статусу *sui iuris* Мукачівської єпархії, адже за канонами Ватикану юрисдикція католицьких єпархій має збігатися з державними кордонами. Саме на підставі цього принципу всі римо-католицькі єпархії України ще у 2002 році були об'єднані в Конференцію єпископів римо-католицької церкви України. А дивне збереження незалежності Мукачівської греко-католицької єпархії можна трактувати як невизнання Ватиканом Закарпаття частиною

України, що, звичайно, не відповідає дійсності. Планований візит Папи Римського Франциска в Україну — добра нагода, щоб усунути цей історичний парадокс з українсько-ватиканських взаємин, а самі принципи об'єднання УГКЦ та Мукачівської греко-католицької церкви — то, звичайно, цілковита прерогатива самих церковних діячів.

По-п'яте, наукове співтовариство повинно відмежуватись від антинаукових технологій неорусинського націєтворення, що переслідують конкретні політичні цілі. Спільні дискусії, публікації, участь у наукових форумах, літніх школах тощо українців та так званих русинів суперечать найзагальнішим засадам не лише наукової етики, а й основного принципу наукових студій — об'єктивності, неупередженості.

Список використаних джерел

1. *Балега Ю.* Політичне русинство і будівництво Української держави. — Ужгород, 2003. — 196 с.
2. *Бача Ю., Ванат І., Маркусь В., Мишанич О., Чучка П.* «Карпаторусинство»: історія і сучасність. — К., 1994. — 63 с.
3. *Бача Ю., Ковач А., Швець М.* Чому, коли і як? Запитання і відповіді з історії та культури русинів-українців Чехословаччини. — Ужгород, 2008. — 84 с.
4. *Біленький Я.* Старша руська письменність на Угорщині. — Унгварь, 1907. — 16 с.
5. *Ванат І.* Нариси історії українців Східної Словаччини. — Т. 1–2. — Пряшів, 1985–1990.
6. *Ванат І.* До питання про так звану українізацію русинів Пряшівщини. — Пряшів, 1993. — 32 с.
7. *Ганудель З.* Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. — Т. I–III. — Братіслава-Пряшів, 1981–2001.
8. *Дзендзелівський Й.* Генетична спорідненість закарпатських говорів з говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами // *Українські Карпати.* — Ужгород, 1993. — С. 184–197.
9. *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів.* — Ужгород, 2010. — 850 с.
10. *Керча І.* Словник русинсько-руський : в 2-х т. — Ужгород, 2007.
11. *Керча І.* Словник русько-русинський : в 2-х т. — Ужгород, 2012.
12. *Марочій П.-Р.* Народ нівідки. Ілюстрована історія карпаторусинів. — Ужгород, 2006. — 120 с.
13. *Мишанич О.* Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського сепаратизму. — К., 1999. — 48 с.
14. *Німчук В.* «Кодифікувати» нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! // *Українська мова.* — 2013. — № 3. — С. 3–26.
15. *Падяк В.* Нарис історії карпаторусинської літератури XVI–XXI століть. — Ужгород, 2010. — 203 с.
16. *Пекар А.* ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття. — Т. 1–2. — Рим-Львів, 1997.
17. *Плійшкова А.* Лексикологія і словотворіння русинського языка. Высокошкольський учебник. — Пряшів, 2015. — 193 с.
18. *Пушкаш Л.* Житіє Блаженного Теодора Ромжі. — Ужгород, 2013. — 223 с.
19. *Сабов Є.* Христоматія церковно-славянських и угро-руських літературнихъ памятниківъ съ прибавленіємъ угро-руських народныхъ сказокъ на подлинныхъ нарічяхъ. — Унгварь, 1893. — 238 с.
20. *Сополига М.* Українці Словаччини: матеріальні вияви народної культури та мистецтва. — К., 2011. — 330 с.
21. *Тиводар М.* Етнографія Закарпаття: історико-етнографічний нарис. — Ужгород, 2011. — 410 с.
22. *Чорі Ю.* Словарь русинського языка. — Т. 1–5. — Ужгород, 2014.
23. *Чорі Ю.* Фразеологізми русинського языка. — Т. 1–2. — Ужгород, 2015.
24. *Чучка П.* Національна свідомість закарпатських українців у XX ст.: етнолінгвістичний та культурно-історичний аспекти. — Ужгород, 2005. — 63 с.

References

1. Baleha, Yu. (2003). Politychne rusynstvo i budivnytstvo ukraïnskoi derzhavy [Political Ruthenianism and construction of Ukrainian state]. Uzhhorod [in Ukrainian].
2. Bacha, Yu., Vanat, I., Marcus, V., Myshanych, O., Chuchka, P. (1994). «Karpatorusynstvo»: istjriia i suchasnist [«Carpathoruthenianism»: History and Modernity]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bacha, Yu., Kovach, A. & Shvets, M. (2008). Chomu, koly i yak? Zapytannia I vidpovidi z istorii ta kultury rusyniv-ukraïntsiv Chekhoslovechchyny [Why, when and how? Questions and Answers on the history and culture of Ukrainian-Ruthenians of Czechoslovakia]. Uzhhorod [in Ukrainian].
4. Bilenkyi, Ya. (1907). Staroruska pismennost na Uhorshchyni [Old Ruthenian literacy in Hungary]. Ungvar [in Ukrainian].
5. Vanat, I. (1985/1990). Narysy istorii ukraïntsiv Skhidnoi Slovačchyny [Outline of Ukrainian history of Eastern Slovakia]. Priashiv [in Ukrainian].
6. Vanat, I. (1993). Do pytannia pro tak zvanu ukraïnzatsiiu rusyniv Priashivshchyny [On the so-called Ukrainianization of the Ruthenians of Presov Region]. Priashiv [in Ukrainian].
7. Hanudel, Z. (1981-2001). Linhvistychnyi atlas ukraïnskykh hovoriv Skhidnoi Slovačchyny [Linguistic Atlas of Ukrainian dialects in Eastern Slovakia]. Bratislava – Priashiv [in Ukrainian].
8. Dzendzelivskiy, Y. (1993). Henetychna sporidnenist zakarpatskykh hovoriv z hovoramy pivdenno-zakhidnogo naričchia ta inshymy ukraïnskymy dialektamy [The genetic relationship of Transcarpathian dialects with dialects of southwestern parlance and other dialects Ukrainian]. *Ukraïnski karpaty – Ukrainian Carpathians*. Uzhhorod [in Ukrainian].
9. Entsyklopediia istorii ta kultury karpatskykh rusyniv [Encyclopedia of History and Culture of Carpathian Rusyns]. (2010). Uzhhorod [in Ukrainian].
10. Kercha, I. (2007) Slovník rusynsko-ruskyi [Dictionary Rusyn-Ruthenian]. Uzhhorod [in Ukrainian].
11. Kercha, I. (2012) *Slovník rusynsko-ruskyi [Dictionary Rusyn-Ruthenian]*. (Vols. 2). Uzhhorod [in Ukrainian].
12. Mahochii, P.-R. (2000) Narod nizvidky. Iliustrovana istjriia karpatorusyniv [The people from nowhere. Illustrated History of Carpatho-Ruthenians]. Uzhhorod [in Ukrainian].
13. Myshanych, O. (1999). Politychne rusynstvo: istoriia I suchasnist. Ideini dzherele zakarpatskoho separatyzmu [Political Ruthenianism: history and modernity. Carpathian ideological source of separatism]. Kyiv [in Ukrainian].
14. Nimchuk, V. (2013). «Kodyfikuvaty» novi literaturni movy? Zberehty i zahystyty ukraïnski hovory! [«Codify» the new literary language? Save and protect Ukrainian dialects!]. *Ukraïnska mova – Ukrainian language*, 3, 3-26 [in Ukrainian].
15. Padiak, V. (2010). Narysy istorii karpatorusynskoi literatury XVI-XXI stolit [Essay on the History of Carpatho-Ruthenian literature XVI-XXI centuries]. Uzhhorod [in Ukrainian].
16. Pekar, A. & CHVV. (1997). Narysy istorii tserkvy Zakarpattia [Essays of Church History of Transcarpathia]. Rym-Lviv [in Ukrainian].
17. Plishkova, A. (2015). Leksikolohiia I slovotvorenna rysynskoho yazyka, Vysokosholnyi uchebnik [Lexicology and word-formation of Ruthenian language]. Priashiv [in Ukrainian].
18. Pushkash, L. (2013). Zhytjie Blazhennoho Teodora Romzhi [Life of Blessed Theodore Romzha]. Uzhhorod [in Ukrainian].
19. Sabov, Y. (1893). Hrestomatiia tserkovno-slavianstih i uhro-russkih literaturnykh pamiatnikov s pribavleniem uhro-russkih narodnykh skazok yf podlennykh narechiih [Hrestomatiya Church Slavonic and Finno-Russian literary monuments with the addition of the Finno-Russian folk tales in the original dialects]. Ungvar [in Ukrainian].
20. Sopolyha, M. (2011). Ukraïntsi Slovačchyny: materialni vyjavy narodnoi kultury ta mystetstva [Ukrainians of Slovakia: material expressions of popular culture and art]. Kyiv [in Ukrainian].
21. Tyvodar, M. (2011). Etnografii Zakarpattia: istoryko-etnografichni narys [Ethnography Transcarpathia: historical and ethnographic essay]. Uzhhorod [in Ukrainian].
22. Chori, Y. (2014). Slovar rusynskoho yazyka [Dictionary of Ruthenian language]. Uzhhorod [in Ukrainian].
23. Chori, Y. (2015). Frazeolohizmy rusynskoho yazyka [Ruthenian language idioms]. Uzhhorod [in Ukrainian].
24. Chuchka, P. (2005). Natsionalna svidomist zakarpatskykh ukraïntsiv u XX st.: etnolinhvistychnyi ta kulturno-istorychnyi aspekty [National consciousness of Transcarpathian Ukrainians in the XX century: ethno-linguistic, cultural and historical aspects]. Uzhhorod [in Ukrainian].